

3. วัดข้างล้อม

วัดข้างล้อมเป็นวัดใหญ่แห่งหนึ่งในเมืองศรีสัชนาลัย สิ่งก่อสร้างในวัด สร้างด้วยศิลาแลงเกือบหมด ยกเว้นที่กำแพงคานหน้าวัดมีอิฐปูนอยู่บ้าง ภายในวัดมีพระเจดีย์ขนาดใหญ่ทรงลังกา สูง 30 เมตร เป็นหลักของวัด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เคยเสด็จไปทอดพระเนตร เมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2501 และเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2509 ก็ได้เสด็จไปประกอบพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อีกครั้งหนึ่ง ทั้งสองพระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติได้

พระเจดีย์องค์ใหญ่ทรงลังกานี้ ยกฐานทักษิณสูง บนฐานทักษิณมีซุ้มพระปูนปั้นปางมารวิชัยล้อมโดยรอบ วิธีการปั้นพระก็คือ ใช้ศิลาแลงมาโคลนเป็นรูปองค์พระก่อน แล้วจึงพอกปูนหุ้มที่ละชั้นอย่างประณีตบรรจงภายหลัง ที่ว่าประณีตบรรจงนั้นก็คือ การพอกปูนหุ้มที่ละชั้นนั้นเรียบเสมอกันหมด แม้ชั้นนอกจะลอกหรือกระเทาะไป ชั้นในก็ยังเป็นองค์พระได้อย่างสมบูรณ์เหมือนไม่กระเทาะ ฉะนั้น เบื้องหลังพระพุทธรูปเป็นลายคันโพธิ์ปูนปั้น อันหมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับนั่งใต้โพธิ์บัลลังก์ ลักษณะนี้ก็คล้ายกับเจดีย์วัดข้างรอบที่จังหวัดกำแพงเพชร คือระหว่างช่องช่องข้างที่ยื่นรอบกำแพงนั้นจะมีลายปูนปั้น รูปใบโพธิ์คั่นอยู่ทุกช่องไป แต่ที่วัดโพธิ์ประทับช้าง กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ลายใบโพธิ์นั้นจะทำประดับอยู่เหนือซุ้มหน้าต่างและเหลื่ออยู่เพียงคานเดียวในปัจจุบันนี้ ซึ่งลายดังกล่าวนี้นับเป็นสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ประทับช้างได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง

วัดข้างล้อมนี้เอง เป็นวัดที่นักปราชญ์ทางโบราณคดีหลายท่านลงความเห็นกันว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้สร้าง เมื่อ พ.ศ. 1829 โดยให้ประจักษ์ฐานพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ ข้อความนั้นปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า “1207 ศก ปีกุน ให้ชุกเขา พระธาตุออกทั้งหลายเห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือน 6 วัน จึงเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือ 6 เข้าจึงแล้ว ทั้งเวียงผาล้อมพระธาตุสามเข้า จึงแล้ว”

เราจะเว้นปัญหาที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชชุกพระธาคุมมาจากที่ใดไว้ก่อน พิจารณากันแต่ว่า ทำไมจึงเข้าใจเอาว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สร้างเจดีย์วัดช้างล้อม เป็นเวลา 6 ปี และสร้างกำแพงล้อมวัดอีก 3 ปี ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้ว เราอาจอนุมานให้ได้ว่า เจดีย์ช้างล้อมซึ่งสูง 30 เมตรนั้น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชอาจจะสร้าง แต่คำว่า ก่อเวียงผาล้อมพระธาตุ 3 ปีนั้น น่าจะหมายถึงกำแพงเมืองศรีสัชนาลัยมากกว่า เพราะ กำแพงศิลาแลงวัดช้างล้อมที่ตรงกับคำว่า เวียงผา นั้น ยาวเพียง 50 เมตรจตุรัส ศิลาแลงที่ใช้ก็ก้อนเล็ก ๆ กำแพงก็ไม่มีลวดลายวิจิตรพิสดารอะไร จะใช้เวลาสร้างถึงครึ่งหนึ่งของสร้างเจดีย์เขี้ยวหรือ กุศิศความจริงเป็นอย่างยิ่ง และอีกประการหนึ่ง คำว่า สร้างเวียงผาก็แปลได้ว่าสร้างกำแพงเมืองด้วยหินอยู่แล้ว และกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย ก็เป็นศิลาแลง โดยตลอด กว้างใหญ่ และเหมาะที่ใช้เวลาสร้างถึง 3 ปีเป็นอย่างยิ่ง ความเห็นอันนี้ ผู้ที่มีใช่เป็นช่าง หรือช่างก็ตาม ถ้าไปคุยด้วยตนเองแล้ว ก็จะต้องเห็นพ้องกับความจริงข้อนี้ อย่างแน่นอน

เมื่อเราได้เวียงผาที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงสร้างแล้ว ต่อไปก็ถึงพระเจดีย์ที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงสร้างเพื่อบรรจุพระธาตุนั้นว่าอยู่ที่ใด

ส่วนใหญ่ผู้ที่ไปชมเมืองศรีสัชนาลัยนั้น มักจะมุ่งเฉพาะเจาะจงแต่วัดช้างล้อม และอื่น ๆ ที่อยู่ข้างล่าง น้อยคนที่จะขึ้นไปดูถึงเขาพนมเพลิง หรือถ้าจะขึ้นเขาพนมเพลิง ก็มักจะไม่ถึงยอดสุวรรณคีรี ซึ่ง ณ ที่นั้นมีวัดอีกวัดหนึ่งใหญ่โตกว่าวัดช้างล้อมมากนัก ภูมิจานก็ตั้งอยู่บนยอดเขา องค์เจดีย์ใหญ่ทรงลังกานั้นแล้ว ก็ใหญ่กว่าเจดีย์ช้างล้อมมาก ผู้ที่จะสร้างวัดสุวรรณคีรี จะต้องปราบยอดเขาที่เต็มไปด้วยหินให้เป็นที่ราบเสียก่อน แล้วจึงก่อเขื่อนหินกันดินพังอีก ที่ใดดินยังไม่เต็มก็ต้องถมให้เต็ม เสร็จแล้วจะต้องขนศิลาแลงและวัสดุอื่นที่ใช้ในการก่อสร้างจากเมืองล่าง ถ้าเป็นศิลาแลงก็ต้องขนไปจากที่ไกลกว่านั้นอีก และคำว่า ก่อพระเจดีย์เหนือ ก็น่าจะหมายถึงเจดีย์ซึ่งสร้างบนเขามากกว่าสร้างบนพื้นดิน คงมิได้หมายความว่าเอาพระธาตุมั้งในดิน แล้วสร้างเจดีย์ครอบลงไปเป็นแน่นอน อีกประการหนึ่ง การสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่บนเขาสุวรรณคีรี ก็อยู่บนเขากว้าง ไม่สามารถทำกำแพงในระยะแคบ ๆ ได้ ฉะนั้น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงได้สร้างเวียงผาเป็นกำแพงเมือง ล้อมเอาภูเขา 2 ลูกไว้ในเมืองเลยที่เดียว ซึ่งแต่เดิมกำแพงเมือง

ศรีสัชนาลัย ก็คงเป็นแนวหินเช่นที่สุโขทัยเหมือนกัน นอกจากนี้ภูมิฐานที่วังพระเจดีย์ใหญ่ วัดสุวรรณคิรินี้ ยังเหมาะอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระปรางค์เมืองชะเลียงห่างจากเจดีย์วัดสุวรรณคิริ ประมาณ 3 กิโลเมตร แต่ถ้าขึ้นไปยืนบนเขาสุวรรณคิริก็จะมองเห็นพระปรางค์ได้ชัดเจน และในทำนองเดียวกัน ถ้ายืนอยู่ที่ทำน้าวัดพระปรางค์ก็จะมองเห็นเจดีย์บนเขาสุวรรณคิริ อย่างชัดเจน ทั้งๆ ที่ห่างกันถึง 3 กิโลเมตร และแม่น้ำก็คดเคี้ยวอย่างยิ่ง แต่ถ้าไปยืนใน สถานที่ดังกล่าวแล้ว จะมองเห็นกันเป็นเส้นตรงเลยทีเดียว แสดงให้เห็นว่าผู้สร้างจงใจให้ คนทั้งสองเมือง ได้เห็นและระลึกถึงกันอยู่เสมอ

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ จึงเป็นหลักฐานกล่าวได้ว่า นอกจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะเป็นผู้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่วัดสุวรรณคิริ และเวียงผาคือกำแพงเมืองแล้ว ก็มองไม่เห็นว่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์ใดจะเป็นผู้สร้างปุษนิยสถาน อันยิ่งใหญ่แห่งนี้ไว้

หน่วยศิลปากรที่ 3 จังหวัดสุโขทัย โดยอนุมัติของคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมี วาพนว จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน-กรรมการ ได้เริ่มทำการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัยครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2508 ได้เผยให้เห็นร่องรอยอันน่าสนใจของพระเจดีย์วัดช้างล้อมหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงฐานทักษิณของเจดีย์ จากฐานบัวหงายให้เป็นที่ฐานเชิงสูงชลุค โดยการโบกปูนทับฐานบัวหงายเสีย เพราะได้พบช่องโหว่ของผนังฐานบัวทางด้านทิศใต้ ซึ่งภายในเป็นที่ฐานบัวหงาย แต่ได้ถูกเอาศิลาแลงปิดฉาบปูนเสีย และถ้ำอื่น ๆ อีก 3 ถ้ำ เมื่อได้ลองเจาะดูแล้ว ก็เป็นที่ฐานบัวหงายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นใน ตรงทิศเหนือและทิศใต้ ก็ถูกปิดด้วยศิลาแลง ซึ่งเข้าใจว่าจะก่อปิดต่อภายหลัง และนอกจากนี้ ที่ฐานพระพุทธรูปพระประธานภายในวิหารคานหน้า ก็มีรอยก่อผนังศิลาแลงเพิ่มเติมจากของเก่าอีก แสดงให้เห็นว่าได้มีการก่อสร้างซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ซึ่งยังไม่ทราบว่าเป็นสมัยใด

ลักษณะพิเศษของวัดช้างล้อมนี้ก็คือ บริเวณโดยรอบพระเจดีย์ใหญ่ ปูด้วยศิลาแลงเป็นพื้นจนเต็ม ซึ่งไม่มีใครคิดมาก่อน และตามข้างกำแพงแก้วก็มีร่องเพื่อระบายน้ำทิ้งอีกด้วย นอกจากนี้ระหว่างขั้วรอบเจดีย์ จำนวน 39 ถ้ำนั้น ยังมีเสาประทีปและชั้นส่วน

ของโคม ซึ่งได้ชุกพบ ทำเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่ เคลือบด้วยสีขาว เจาะลวดลายเป็นช่องอย่างสวยงาม สำหรับให้แสงสว่างลอคออกมาอีกด้วย

เป็นที่น่าเสียดายว่า พระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัยบนฐานทักษิณโดยรอบเจดีย์จำนวน 21 องค์ ได้ถูกตัดพระเศียรและถูกทำลายเสียเกือบหมด ที่ยังบริบูรณ์อยู่องค์หนึ่ง ในซุ้มทรงมุขทิศเหนือ นั้น เกราะหักที่ได้นำไปเก็บรักษาไว้ในอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ที่เมืองสุโขทัยเก่าเสียก่อน ไม่เช่นนั้นหากรอจนถึงเวลาที่เริ่มทำการขุดแต่งและบูรณะแล้ว เราคงไม่เห็นเศียรพระพุทธรูปปั้นอันสวยงาม ณ ซุ้มนั้นเลยก็เป็นได้

ในขณะที่ทำการขุดแต่ง ได้พบโบราณวัตถุอันน่าสนใจยิ่ง นอกเหนือไปจากกระปุกสังกโลกเล็กๆ แท้ปูนสัมฤทธิ์ พระเศียร พระหัตถ์พระพุทธรูปสัมฤทธิ์และปูนปั้น ก็คือรูปยักษ์สัมฤทธิ์ยืนถือกระบอง สูง 14 เซนติเมตร อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พบตรงเชิงบันไดขึ้นฐานทักษิณตะวันออก และพบเงินตราสมัยสุโขทัย 2 อัน ทำด้วยเงินอันหนึ่ง กว้าง 9 มิลลิเมตร มีตราข้างอยู่ในวงกลมตรงกลาง อีกอันหนึ่งก็ตราข้างเช่นกัน กว้าง 8 มิลลิเมตร โบราณวัตถุสำคัญ 2 ชิ้นนี้ จะเป็นผลให้ทราบถึงลักษณะของเงินตราในสมัยสุโขทัยว่า มีเงินใช้ที่แบบ มีลักษณะอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ยังได้พบยักษ์ปูนปั้นขนาดใหญ่ 3 ชิ้น ซึ่งคงทั้งประทับตรงเชิงบันไดมีเศียรและลบเลือนมากเสียแล้ว ไม่เห็นลวดลายชัดเจน

สิ่งที่มีในวัดแทบทุกแห่งในเมืองศรีสัชนาลัยก็คือบ่อน้ำ บ่อน้ำของวัดข้างล้อมอยู่ด้านหลังทางทิศตะวันตก เมื่อทำการขุด (คือลอก) แล้ว ปรากฏว่าบ่อเป็นรูปกลมก่ออิฐ กว้างประมาณ 4 ฟุต น้ำใสสะอาดจืดสนิท

(จากประวัติและโบราณสถานเมืองสวรรคโลก ของนายพิทยา คำเด่นงาม หน้า 30-37).